

Нескороджена Л.Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного приватного, комерційного та цивільного права
Київського національного торговельно-економічного університету

УДК 346.54

СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Актуальність теми. Будь-яка держава в разі виникнення нових суспільних відносин намагається їх врегулювати за допомогою різних юридичних засобів, способів та методів. При цьому держава ставить перед собою ряд питань щодо нових суспільних відносин: що це за суспільні відносини? Яка їх суть? Хто є учасником таких відносин? Яким чином їх регулювати? Електронна комерція, не дивлячись на те, що існує в Україні вже досить давно, на законодавчому рівні була врегульована лише в 2015 році. Необхідність врегулювати електронну комерцію на законодавчому рівні постала у зв'язку з тим, що, за статистичними даними, щороку збільшується кількість покупок за допомогою інформаційно-телекомунікаційних мереж (у 2014 році було укладено угод через Інтернет на суму 19 млрд. грн.; в 2015 році – на 25,5 млрд. грн.; в 2016 році – на 34,2 млрд. грн.; в 2017 році – на 46 млрд. грн. (прогнозовано) [4]), тобто даний вид діяльності не лише існує, а й з кожним роком набирає обертів. Крім того, необхідність врегулювати такий вид діяльності вимагає і Європейський Союз, адже в ч. 2. ст. 140 Угоди про асоціацію України і ЄС [29] передбачено впровадження законодавства про електронну торгівлю з метою співробітництва в цій сфері. Електронна комерція є складним правовим явищем, адже до складу електронної комерції входить електронний обмін інформацією (Electronic Data Interchange, EDI), електронний рух капіталу (Electronic Funds Transfer, EDF), електронна торгівля (E-trade), обіг електронних грошей (E-cash), електронний маркетинг (E-marketing), електронний банкінг (E-banking), електронні страхові послуги (E-Insurance) тощо [5, с. 185; 30, с. 8; 31, с. 10; 33, с. 7 та інші]. Відповідно, і правового регулювання потребують всі складові частини електронної комерції. Наразі сферу електронної комерції регулює багато міжнародних та національних нормативно-правових актів. Варто погодитися з О. Воробйовою, яка наголошує на необхідності адаптації національного законодавства у сфері електронної комерції до міжнародних норм [1, с. 269].

Ступінь наукової розробки. Питання правового забезпечення електронної комерції досліджували О.М. Вінник, М.М. Дутов, В. Калашник, О.С. Мельничук, І.І. Помінова, А.С. Пешкова, В.В. Резнікова, А.В. Чучковська, В.О. Черномор, С.Д. Щеглюк та інші.

Метою статті є дослідження національного законодавства, яке регулює електронну комерцію, та на основі комплексного і системного аналізу – виявлення недоліків та прогалин такого регулювання.

Виклад основного матеріалу. Беручи до уваги складові елементи електронної комерції, національне законодавство у сфері електронної комерції можна поділити на певні групи, а саме: законодавство щодо здійснення електронної комерції як різновиду господарської діяльності; законодавство щодо укладення та виконання електронного правочину; законодавство щодо захисту прав учасників електронної комерції. Розглянемо кожну із цих груп.

Законодавство щодо здійснення електронної комерції як різновиду господарської діяльності. Будь-який суб'єкт господарювання, який бажає законно здійснювати господарську діяльність, зобов'язаний перш за все провести легітимізацію господарської діяльності. Під легітимізацію суб'єктів господарювання варто розуміти підтвердження державою законності входження суб'єктів господарювання у відносини у сфері господарювання [3, с. 44], тобто суб'єкт господарювання зобов'язаний зареєструватися як фізична особа – підприємець чи юридична особа відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» [13]. Для реєстрації фізичної особи – підприємця чи юридичної особи документи можна подати в електронній формі. Якщо електронна торгівля буде здійснюватися у сфері, що потребує ліцензування, то відповідно до Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» суб'єкт господарювання повинен отримати ліцензію [24]. Подання документів для отримання ліцензії може бути в електронній формі відповідно до Постанови КМУ «Про затвердження Порядку подання органу ліцензування документів в електронній формі» від 24 травня 2017 р. № 363 [17]. Відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» всі документи дозвільного характеру видаються в електронній формі [14].

У ч. 2 Типового закону ЮНСІТРАЛ «Про електронну комерцію» зазначено, що сферою застосування електронної комерції є всі відносини комерційного характеру, а саме вчинення таких правочинів, але не обмеження тільки ними: будь-які торгові правочини на поставку або обмін товарами чи послугами, дистриб'юторські правочини, комерційне представництво та агентські відносини, факторинг, лізинг, будівництво промислових об'єктів, надання консультативних послуг, інжиніринг, ліцензійні правочини, інвестування, фінансування, банківські послуги, страхування, правочини про експлуатацію або концесії, договірне оформлення

спільних підприємств та інших форм промислового та ділового співробітництва, правочини на перевезення товарів та пасажирів повітряним, морським, залізничним чи автомобільним транспортом [28]. Тобто варто керуватися нормами спеціального законодавства в тій чи іншій сфері, в якій може бути укладений електронний правочин. Так, ст. 98 Повітряного кодексу України передбачає, що повітряні перевезення виконуються на підставі договору між авіаперевізником та пасажиром або вантажовідправником. Документами на повітряне перевезення є: 1) квиток (паперовий або електронний) – у випадку перевезення пасажирів; 2) багажна квитанція (паперова або електронна) – у випадку перевезення речей як багажу пасажирів; 3) транспортна накладна (авіаційна вантажна накладна) в паперовому або електронному вигляді – у випадку перевезення вантажу [7]. Ст. 42 Закону України «Про автомобільний транспорт» передбачає право перевезення пасажирів на підставі електронного квитка за умови запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду [11]. Ст. 51 Закону України «Про банки і банківську діяльність» передбачає, що безготівкові розрахунки проводяться на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [12]. Відповідно до наказу Міністерства транспорту та зв'язку України від 27.12.2006 р. № 1196 «Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України» перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом може здійснюватись за електронним проїзним документом [18]. Однак у Законах України «Про страхування» [26], «Про фінансовий лізинг» [27], «Про концесії» [22], «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» [23], Кодексі торговельного мореплавства України відсутні норми щодо укладення договорів в електронній формі.

Варто погодитися з А.С. Пешковою, що в основному електронна комерція здійснюється у формі продажу товарів та надання торговельних послуг кінцевому споживачеві через інтернет-магазини [6, с. 255]. Тому такий вид діяльності належить регулювати нормативно-правовими актами, що діють у сфері торгівельної діяльності, а саме: Господарським кодексом України, який в главі 30 встановив загальні положення щодо здійснення господарсько-торгівельної діяльності [2]; Правилами продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями, затверджені наказом Мінекономіки України від 19.04.2007 р. № 103, які регулюють питання дистанційної торгівлі [9]; Порядком провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 р. № 833, що визначає загальні умови провадження торговельної діяльності суб'єктами оптової торгівлі, роздрібною торгівлі, закладами ресторанного господарства, основні вимоги до торговельної мережі, мережі закладів ресторанного господарства і торговельного обслуговуван-

ня споживачів (покупців), які придбавають товари в підприємств, установ та організацій незалежно від організаційно-правової форми і форми власності, фізичних осіб – підприємців та іноземних юридичних осіб, що провадять підприємницьку діяльність на території України [8]; Правилами роздрібною торгівлі продовольчими товарами, затверджені наказом Мінекономіки України від 11.07.2003 р. № 185, які регламентують порядок приймання, зберігання, підготовки до продажу і продаж продовольчих товарів через роздрібну торговельну мережу, а також визначають вимоги в дотриманні прав споживачів щодо якості й безпеки товару та рівня торговельного обслуговування [10].

Законодавство щодо укладення та виконання електронного правочину. Укладення та виконання електронного правочину регулюється:

Цивільним та Господарським кодексами України, які встановлюють загальні правила укладення та виконання будь-яких правочинів;

Законом України «Про електронну комерцію» [16], який у ст. 11 прописує порядок укладення електронного договору, в ст. 12 – порядок підпису електронного договору, в ст. 13 – порядок проведення розрахунків за електронним договором;

Законом України «Про електронний цифровий підпис» [15], який у ст. 3 чітко визначив, що електронний цифровий підпис за правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки) за додержання певних умов;

Порядок розрахунків за електронним правочинним здійснюється у відповідності до Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [25], який визначив загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків, електронні платіжні засоби.

Законодавство щодо захисту прав учасників електронної комерції. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про електронну комерцію» учасниками електронної комерції є суб'єкти електронної комерції, постачальники послуг проміжного характеру в інформаційній сфері, органи державної влади та органи місцевого самоврядування в частині виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування [16]. Суб'єктами електронної комерції є суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми, що реалізують товари, виконують роботи, надають послуги з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, або особи, які придбавають, замовляють, використовують зазначені товари, роботи, послуги шляхом вчинення електронного правочину.

Захист прав учасників електронної комерції передбачений:

Конституцією України, яка в ст. 42 містить обов'язок держави захищати права споживачів, здійснювати контроль за якістю і безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів; у ст. 50 гарантує право кожному на вільне отримання інформації про безпечність та якісь продукції, в ст. 32 за-

значає, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України;

Законом України «Про захист прав споживачів» [21], адже відповідно до ст. 8 зазначеного Закону покупець (замовник, споживач) товарів, робіт, послуг у сфері електронної комерції за обсягом своїх прав та обов'язків прирівнюється до споживача в разі укладення договору поза торговельними або офісними приміщеннями та в разі укладення договору на відстані;

Законом України «Про захист персональних даних» [20], адже відповідно до ст. 14 Закону України «Про електронну комерцію» учасники відносин у сфері електронної комерції зобов'язані забезпечити захист персональних даних, що стали їм відомі з електронних документів (повідомлень) під час вчинення електронних правочинів, у порядку, передбаченому Законом України «Про захист персональних даних». Крім того, загальні положення у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах передбачені в Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [19].

Висновки. Як видно із статистичних даних, електронна комерція все більше завойовує український ринок. Відповідно, держава зобов'язана врегулювати сферу електронної комерції на належному рівні з метою захисту прав усіх учасників електронної комерції. Разом із тим національне законодавство має ряд недоліків щодо врегулювання електронної комерції. Так, Закон України «Про електронну комерцію», який був прийнятий 03.09.2015 р., прописав, що даний Закон регулює правові відносини у сфері електронної комерції під час вчинення електронних правочинів. Не можна погодитись із тим, що Закон звузив електронну комерцію лише до укладення електронних правочинів, тому варто внести до зазначеного Закону доповнення щодо врегулювання електронної комерції як різновиду господарської діяльності.

Беручи до уваги положення Типового закону ЮНСІТРАЛ «Про електронну комерцію», варто в Законах України «Про страхування», «Про фінансовий лізинг», «Про концесії», «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг», Кодексі торговельного мореплавства України прописати можливість укладення договорів, оформлення документів, що супроводжують ведення певного виду діяльності в електронній формі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воробйова О. Нормативно-правове забезпечення електронної комерції: міжнародний досвід / О. Воробйова // Ефективність державного управління: Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 30. – С. 269–275.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
3. Господарське право України. Навчальний посібник / За заг. ред. проф. Н.О. Саніахметової. – Х. : «Одісей», 2005. – 608 с.

4. Електронна комерція в Україні. Статистика за 2015–2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nuigde.biz/uk/blog/elektronnaya-kommerciya-v-ukraine-statistika-za-2015-2016-goda.html/>.

5. Євтушенко Д.Д. Електронний бізнес, електронна комерція, Інтернет-торгівля: сутність та взаємозв'язок понять / Д.Д. Євтушенко // БІЗНЕСІНФОРМ, 2014. – № 8. – С. 184.

6. Пешкова А.С. Характеристика сучасного законодавства, що регулює діяльність із здійснення купівлі-продажу з використанням засобів телекомунікації / А.С. Пешкова // Форум права. – 2014. – № 4. – С. 255–263 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_46.pdf.

7. Повітряний кодекс України : Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 46. – С. 27.

8. Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.06.2006 № 833 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/833-2006%D0%BF?find=1&text>.

9. Правила продажу товарів на замовлення та поза торговельними або офісними приміщеннями : Наказ Мінекономіки України від 19.04.2007 № 103 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1181-07>.

10. Правила роздрібної торгівлі продовольчими товарами: наказ Мінекономіки України від 11.07.2003 № 185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0628-03/page?text>.

11. Про автомобільний транспорт : Закон України від 05.04.2001 р. № 2344-14 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

12. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000р. № 2121-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

13. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.03 р. № 755-IV (в редакції від 01.01.2016 р. № 835-19) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

14. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06.09.2005 р. № 2806-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 483.

15. Про електронний цифровий підпис : Закон України від 22.05.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 36. – Ст. 276.

16. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 45. – Ст. 410.

17. Про затвердження Порядку подання органу ліцензування документів в електронній формі : Постанова КМУ від 24.05.2017 р. № 363 // Офіційний вісник України. – 2017. – № 45. – С. 117. – Ст. 1404.

18. Про затвердження Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України 27.12.2006 № 1196 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07/page2?text=%E5%EB%E5%EA>.

19. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 31. – Ст. 286.

20. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06. 2010 р. № 2297-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

21. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-XII (В редакції Закону України від 01.12. 2005 р. № 3161-IV) // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 7. – Ст. 84.

22. Про концесії : Закон України від 16.07.1999 № 997-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – Ст. 372.

23. Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг : Закон України від 14.12. 1999 р. № 1286-XIV (в редакції від 15.01.2009 року №891-17) [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

24. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 р. № 222-19 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

25. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.2001 від № 2346-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 29. – Ст. 137.

26. Про страхування : Закон України від 24.10.2001 р. № 2745-14. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

27. Про фінансовий лізинг : Закон України від 16.12.1997 № 723/97-ВР (в редакції від 16.01.2004 року

№ 1381-15) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

28. Типовий закон про електронну торгівлю Комісії Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі : Міжнародний документ від 16.12.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_321/para0116#o116.

29. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Том 1. – С. 83.

30. Федішин І.Б. Електронний бізнес та електронна комерція (опорний конспект лекцій для студентів напрямку «Менеджмент» усіх форм навчання) / І.Б. Федішин. – Тернопіль, ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016. – 97 с.

31. Царьов Р.Ю. Електронна комерція: навчальний посібник з підготовки бакалаврів / Р.Ю. Царьов. – Одеса : ОНАЗ ім. О.С. Попова, 2010. – 112 с.

32. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

33. Шалева І.О. Електронна комерція. Навч. посіб. / І.О. Шалева. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.

Нескороджена Л.Л. СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

У даній статті проаналізовано стан законодавчого забезпечення електронної комерції. Зазначено, що національне законодавство у сфері електронної комерції можна поділити на певні групи, а саме: законодавство щодо здійснення електронної комерції як різновиду господарської діяльності; законодавство щодо укладення та виконання електронного правочину; законодавство щодо захисту прав учасників електронної комерції; здійснено аналіз законодавства кожної із зазначених груп.

Ключові слова: електронна комерція, законодавство, закон, законодавче забезпечення, господарська діяльність, електронний правочин, учасники електронної комерції.

Нескороджена Л.Л. СОСТОЯНИЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ В УКРАИНЕ

В данной статье проанализировано состояние законодательного обеспечения электронной коммерции. Отмечено, что национальное законодательство в сфере электронной коммерции можно разделить на определенные группы, а именно: законодательство по осуществлению электронной коммерции как разновидности хозяйственной деятельности; законодательство относительно заключения и выполнения электронной сделки; законодательство по защите прав участников электронной коммерции; осуществлен анализ законодательства по каждой из указанных групп.

Ключевые слова: электронная коммерция, законодательство, закон, законодательное обеспечение, хозяйственная деятельность, электронная сделка, участники электронной коммерции.

Neskorodzhena L.L. STATE OF LEGISLATIVE PROVIDING OF ELECTRONIC COMMERCE IN UKRAINE

In this article the author analyzed the state of the legislative provision of e-commerce. From the analysis of statistical data, the author concluded that e-commerce is gaining more and more of the Ukrainian consumer. Accordingly, the state is obliged to regulate the field of e-commerce to the appropriate level in order to protect the rights of all participants in e-commerce.

It is noted that national e-commerce legislation can be divided into certain groups, namely: legislation on the implementation of e-commerce as a kind of economic activity; legislation on the conclusion and execution of an electronic transaction; the legislation on the protection of the rights of e-commerce participants and an analysis of the legislation for each of these groups.

The legislative acts in the area of e-commerce as a kind of economic activity were analyzed. It was noted that e-commerce involves the subject of the business of all actions necessary for proper organization of economic activity, namely: registration of the participant of electronic commerce as a business entity, obtaining the corresponding permit documents for the implementation of e-commerce.

They analyzed the legislative acts in the area of the conclusion and implementation of the electronic transaction, and stated that it is necessary to take into account the general provisions of the Civil and Commercial Codes for the conclusion and implementation of the transaction.

The legislation on the protection of the rights of e-commerce participants was analyzed. E-commerce participants are e-commerce actors, service providers of intermediate nature in the information sphere, state authorities and local self-government bodies in terms of fulfilling their functions of the state or local self-government. In addition, it was pointed out that consumer e-commerce is subject to the legal status of consumers and, accordingly, in the area of protecting the rights of e-commerce participants to apply consumer protection laws.

It was concluded that national legislation has a number of shortcomings in the regulation of e-commerce. Thus, the Law of Ukraine «On E-Commerce», which stated that this Law regulates legal relations in the field of e-commerce when committing electronic transactions. At the same time, one can not agree that the law restricted electronic commerce only to the conclusion of electronic transactions, therefore, it is worthwhile adding to the said law an addendum on the regulation of e-commerce as a kind of economic activity.

Taking into account the provisions of the UNCITRAL Model Law «On E-Commerce», it is necessary in the Laws of Ukraine «On Insurance», «On Financial Leasing», «On Concessions», «On Concessions for the Construction and Operation of Highways», «the Code of Merchant Shipping of Ukraine» to prescribe the possibility of concluding contracts, registration of documents accompanying the management of a certain type of activity in electronic form.

Key words: e-commerce, legislation, law, legislative provision, economic activity, electronic transaction, participants of e-commerce.